

Information about the authors

N. Lysytsya – Doctor of Sciences in Sociology, Professor of the Department of Economics and Marketing of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Nauky Ave., Kharkiv, Ukraine, 61166, e-mail: nmva0908@gmail.com).

D. Nagayivska – lecturer of the Department of Economics and Marketing of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Nauky Ave., Kharkiv, Ukraine, 61166, e-mail: d.nagayivska@gmail.com).

Інформація про авторів

Лисиця Надія Михайлівна – д-р соціол. наук, професор кафедри економіки і маркетингу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: nmva0908@gmail.com).

Нагаївська Дар'я Юріївна – викладач кафедри економіки та маркетингу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: d.nagayivska@gmail.com).

мічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: d.nagayivska@gmail.com).

Информация об авторах

Лисица Надежда Михайловна – д-р социол. наук, профессор кафедры экономики и маркетинга Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, г. Харьков, Украина, 61166, e-mail: nmva0908@gmail.com).

Нагайвская Дарья Юрьевна – преподаватель кафедры экономики и маркетинга Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, г. Харьков, Украина, 61166, e-mail: d.nagayivska@gmail.com).

*Стаття надійшла до ред.
15.05.2017 р.*

УДК 339.562:332.14:351.862.4:33

JEL Classification: H83; L51; R11

РЕГІОНАЛЬНІ ТА ГАЛУЗЕВІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Лупак Р. Л.

Визначено необхідність у реалізації державної політики імпортозаміщення, у якій для забезпечення її ефективності потрібно враховувати регіональні та галузеві особливості економіки держави. Здійсненням такої політики має стати успішне вирішення завдань у сфері економічної безпеки держави.

Висвітлено низку наукових тверджень щодо цільових орієнтирів державного регулювання імпортозаміщення, у яких обґрунтовано масштабність проблеми імпортозалежності та її впливу на економічну безпеку держави.

Головний акцент зроблено на наукове обґрунтування регіональних і галузевих особливостей державного регулювання імпортозаміщення, які можуть мати важливе теоретичне та практичне значення в контексті реалізації завдань у сфері економічної безпеки держави. До відповідних регіональних особливостей зараховано виявлення ресурсних відмінностей регіонів у зменшенні імпорتنних потоків товарів, установлення додаткових та збільшення місцевих податків і зборів на товари критичного імпорту, організацію та регулювання

співробітництва регіонів у транскордонному просторі, забезпечуючи їхню імпорتنу незалежність, збільшення масштабів використання потенціалу сільських територій у процесах імпортозаміщення, ефективну міжрегіональну співпрацю в розвитку споживчого ринку та протидії імпортозалежності. На галузевому рівні варто розглядати такі особливості, як: структурування галузевого середовища на основі можливостей забезпечення незалежності від імпорту товарів (широкого вжитку, виробничого призначення) та енергоресурсів; формування справедливого та рівноправного конкурентного середовища у сферах виробництва й обігу імпортозамінної продукції; системна детинізація імпортих потоків ресурсів і товарів у галузевих сегментах внутрішнього ринку; структурно збалансований і системно-орієнтований на національні інтереси розвиток внутрішньої торгівлі вітчизняними та імпортними товарами.

З огляду на означені регіональні та галузеві особливості, набули подальшого розвитку наукові напрацювання щодо переліку завдань, які необхідно ставити та вирішувати у сфері економічної безпеки держави. Попри це, досягнути найвищого ефекту в забезпеченні економічної безпеки держави можна за умови формування в галузях та регіонах середовищ, у яких буде поєднано інтереси їхніх суб'єктів господарювання із загальнонаціональними інтересами.

Ключові слова: імпортозаміщення, імпортозалежність, державне регулювання, регіональні та галузеві особливості, економічна безпека держави.

.....

РЕГИОНАЛЬНЫЕ И ОТРАСЛЕВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИМПОРТОЗАМЕЩЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗАЦИИ ЗАДАЧ В СФЕРЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

Лулак Р. Л.

Определена необходимость в реализации государственной политики импортозамещения, в которой для обеспечения ее эффективности нужно учитывать региональные и отраслевые особенности экономики государства. Осуществлением такой политики должно стать успешное решение задач в сфере экономической безопасности государства.

Освещен ряд научных утверждений относительно целевых ориентиров государственного регулирования импортозамещения, в которых обосновывается масштабность проблемы импортозависимости и ее влияния на экономическую безопасность государства.

Главный акцент сделан на научное обоснование региональных и отраслевых особенностей государственного регулирования импортозамещения, которые могут иметь важное теоретическое и практическое значение в контексте реализации задач в сфере экономической безопасности государства. К соответствующим региональным особенностям отнесены выявление ресурсных различий регионов в уменьшении импортных потоков товаров, установление дополнительных и увеличение местных налогов и сборов на товары критического импорта, организация и регулирование сотрудничества регионов в трансграничном пространстве с обеспечиванием их импортной независимости, увеличение масштабов использования потенциала сельских территорий в процессах импортозамещения, эффективное межрегиональное взаимодействие в развитии потребительского рынка и противодействию импортозависимости. На отраслевом уровне следует рассматривать такие особенности, как: структурирование отраслевой среды на основе возможностей обеспечения независимости от импорта товаров (широкого потребления, производственного назначения) и энергоресурсов; формирование справедливой и равноправной конкурентной среды в сферах производства и обращения импортозамещающей продукции; системная детинізація імпортих потоків ресурсів і товарів в отраслевых сегментах внутреннего рынка; структурно сбалансированное и системно-ориентированное на национальные интересы развитие внутренней торговли отечественными и импортными товарами.

Учитывая обозначенные региональные и отраслевые особенности, получили дальнейшее развитие научные разработки относительно перечня задач, которые необходимо ставить и решать в сфере экономической безопасности государства. Несмотря на это, достичь наивысшего эффекта в обеспечении экономической безопасности государства можно при условии формирования в отраслях и регионах сред, в которых будут сочетаться интересы их субъектов с общенациональными интересами.

Ключевые слова: импортозамещение, импортозависимость, государственное регулирование, региональные и отраслевые особенности, экономическая безопасность государства.

REGIONAL AND BRANCH PECULIARITIES
OF STATE REGULATION OF IMPORT SUBSTITUTION
IN THE CONTEXT OF THE IMPLEMENTATION OF TASKS
IN THE SPHERE OF ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

R. Lupak

The necessity for realization of the state policy of import substitution has been defined, this policy, to be effective, requiring consideration of regional and sectoral characteristics of the country's economy. The implementation of this policy relies on the successful provision of economic security of the state.

Several scientific statements have been discussed concerning the targets of state regulation of import substitution, which explain the magnitude of the problem of import dependence and its impact on the economic security of the state.

The main emphasis is on the scientific substantiation of regional and branch peculiarities of state regulation of import substitution, which may have important theoretical and practical significance in the context of the implementation of tasks in the sphere of economic security of the state. The relevant regional characteristics include the identification of the resource differences of regions in the reduction of import flows of goods, establishing additional and increasing the local taxes and duties on goods of critical import, organization and management of cooperation of regions in the cross-border space while providing them with import independence, increased use of the potential of rural areas in the processes of import substitution, effective interregional interaction in the development of the consumer market and countering the import dependence. At the sector level the following features should be considered: the structuring of the industry environment on the basis of the ability to achieve independence from import of goods (consumer, industrial) and energy resources; formation of fair and equitable competitive environment in the spheres of production and circulation of import-substituting products; system deshadowing of import flows of resources and goods in the industry segments of the domestic market; structurally balanced and systems-oriented to the national interests development of domestic trade in domestic and imported goods.

Given the marked regional and industry characteristics, the scientific techniques regarding the list of tasks to be set and solved in the sphere of economic security of the state have been further developed. Despite this, the highest effect in ensuring economic security of the state is possible on the condition of formation of sectoral and regional environments in which interests of their actors will be combined with national interests.

Keywords: import substitution, import dependence, state regulation, regional and industrial characteristics, economic security of the state.

Ефективна державна політика імпортозаміщення не може бути реалізована єдиним підходом до держави як соціально-економічної системи загалом і потребує уточнення застосовуваних механізмів, інструментів, засобів. Зокрема, різним є, переважно, рівень імпортозалежності на окремих територіях держави, у тому числі в аспектах товарної спеціалізації, потреб споживачів, їхніх можливостей тощо.

Так, свої особливості на стан імпортозалежності й можливості її протидії накладають функціональні відмінності видів економічної діяльності та галузей економіки, товарно-грошових відносин в їхніх межах. Відповідно, у реалізації державної політики імпортозаміщення мають об'єктивно враховувати її регіональні та галузеві аспекти. До того ж їх доцільно розглядати з позиції пошуку можливостей ефективного забезпечення економічної безпеки держави, що дозволить

у процесі розроблення стратегічних документів раціонально підходити до визначення пріоритетів та напрямів регулювання національних економічних інтересів.

Очевидно, кожен регіон і галузь економіки мають свої переваги, які становлять основу економічної безпеки держави, але відсутність збалансованого розвитку внутрішнього ринку не дозволяє повною мірою їх використовувати у її забезпеченні та зміцненні. Тому визначення концептуального змісту регіональних і галузевих особливостей державної політики імпортозаміщення передбачає передумови її ефективного розроблення та реалізації, що і вплине на рівень забезпеченості економічної безпеки держави.

Проблемам державного регулювання імпортозаміщення приділено значну увагу у працях вітчизняних і зарубіжних науковців: З. Варналія, Т. Васильціва, В. Гейця, В. Зарянкіна, Т. Крупельницької, О. Кундицького,

А. Мазаракі, Р. Пребіша, О. Собкевич, О. Старовойтової, А. Сухорукова, М. Флейчук, Дж. Хелінера, А. Шевченко. Обґрунтування дієвих механізмів, інструментів, заходів та засобів реалізації завдань у сфері економічної безпеки держави є об'єктом досліджень таких науковців, як: В. Богомолова, В. Власюка, В. Волошина, В. Горбуліна, А. Двігун, К. Денчева, Я. Жаліла, В. Мунтіян, Дж. Стігліца, В. Шлемко. Проте динамічність розвитку економіки та її внутрішнього споживчого ринку все більше обумовлено регіональними та галузевими особливостями, які мають враховувати в системі державного регулювання імпортозаміщення для вирішення завдань забезпечення економічної безпеки держави.

Метою статті є наукове обґрунтування регіональних та галузевих особливостей державного регулювання імпортозаміщення щодо реалізації завдань у сфері економічної безпеки держави.

Окремі науковці дотримуються думки, що імпорту залежність держави в аспекті регіонів необхідно, насамперед, розглядати з боку країн-походження імпортованих товарів та пізніше роботи висновки про рівень захищеності від них і внутрішні передумови, які вплинули на це. Вони зазначають, що в разі зменшення імпорту з розвинутих країн та одночасного її збільшення із транзитивних країн і тих, що розвиваються, держава за активної реалізації нею політики імпортозаміщення може досягти вищого техніко-економічного рівня та успішно забезпечити власну економічну безпеку [1]. Такі твердження є справедливими, у них об'єктивно визначено спроможність та перспективи внутрішніх виробників і територій їхнього функціонування, ефектної реалізації імпортозахисної стратегії. Очевидно, що за якісними характеристиками імпортовані товари з розвинутих країн мають суттєві переваги та конкурувати з їхніми товаровиробниками вкрай важко. Попри це, економіка регіонів та їхніх споживчих ринків розвиваються різними темпами і від того змінюється інтенсивність імпортованих потоків товарів із різних країн.

Очевидно, що оптимальним є варіант імпортозалежності економіки держави від первинної сировини, яку пізніше обробляють і перетворюють на готову продукцію на її території. У результаті відбудеться розподіл регіонів за промисловою та технологічною складовими, який буде засвідчувати їхній потенціал і перспективи в зовнішній торгівлі. Тут важливо враховувати, що за таких обставин державна політика імпортозаміщення буде ефективною, якщо вдасться розробити схему міжрегіональних виробничих зв'язків, за якої на їхніх територіях будуть функціонувати високотехнологічні інтегровані об'єднання. У підсумку в державі вдасться налагодити самодостатній та самостійний розвиток економіки та забезпечити прийнятний рівень економічної безпеки.

А. Шевченко пропонує улагоджувати ресурсні відмінності регіонів у разі зменшення їх і держави від імпортозалежності шляхом створення та розвитку промислових кластерів, які будуть функціонувати у формі організованої географічно локалізованої мережі підприємств і державних установ та забезпечувати замкну-

тий виробничий ланцюг у реалізації продукції. Відповідно, удасться задіяти увесь суб'єктний склад господарського комплексу регіону, із метою створення кластерної мережі, запровадження в ній інноваційних технологій, розвитку людського капіталу, розбудови інфраструктури, забезпечення доступу до фінансових ресурсів та ринків [2]. Очевидно, що така модель має багато переваг у регулюванні імпортозаміщення в регіональному аспекті, але також необхідно враховувати і значну кількість чинників, які необхідно пов'язати для забезпечення належної функціональності виробничих кластерів. Зокрема, важливо, щоб територія регіону була в достатньому обсязі забезпечена трудовими ресурсами, сировинно-ресурсною базою, інвестиційним капіталом та ін. Попри це, попередньо на загальнодержавному рівні має завершитися формування інституційно-правової бази, управління нормами якої не буде перешкоджати державній політиці імпортозаміщення та створювати додаткові загрози економічній безпеці держави.

У державних органах влади необхідно, щоб діяли виконавчі служби, які оперативно будуть моніторити обсяги надходжень імпорту на внутрішній ринок країни та окремі її регіони та вживати необхідних захисних заходів. Але, відповідно, це буде потребувати високої об'єктивності та кваліфікації діагностування, чіткого налагодження взаємозв'язків між регіонами й центральними органами державного управління, чого досягнути досить складно та витратомістко.

Однією з головних переваг для окремих регіонів держави є їхнє розміщення в межах прикордонних територій, і це дозволяє по-іншому структурувати потенціал у ході реалізації політики імпортозаміщення. Так, переваги можуть стосуватися придбання сировини, освоєння нових виробничих технологій, соціальної культури на споживчому ринку та ін. Водночас, багато в чому результати транскордонного співробітництва залежать від центральних органів влади та їхньої функціональності в налагодженні роботи міждержавних і міжурядових комісій, які б забезпечували розроблення та реалізацію механізмів взаємодії регіональних органів влади з інституціями сусідніх країн. Тому ефективність державної політики імпортозаміщення в ході транскордонного співробітництва в основному буде залежати від уміння регіональних органів державної влади самостійно налагоджувати імпортозахисні зв'язки. Попри це, на прикордонних територіях держави утвориться різна інтенсивність імпортованих потоків товарів і завантаженість органів митного контролю, що буде ускладнювати їхню роботу та може призвести до збільшення зловживань у цій сфері.

Практичне значення мають пропозиції В. Приходько, які стосуються створення на прикордонних територіях різних преференційних економічних режимів та торговельно-посередницьких комплексів. Такі режими поглиблюють і диверсифікують зовнішньоекономічні зв'язки із прикордонними регіонами сусідніх держав, а розвиток транскордонних ринків буде мати позитивний вплив на торговельний баланс держави. Крім того,

буде забезпечено стимулювання іноземного інвестування, освоєння нових технологій та імпорту високотехнологічного обладнання [3]. Таким чином, у межах прикордонних регіонів вдасться створити ринкову інфраструктуру, яка істотно полегшить реалізацію державної політики імпортозаміщення. Тут важливо, що накопичення стійких зовнішньоекономічних зв'язків на основі розвитку прикордонної торгівлі підвищить рівень забезпеченості економічної безпеки держави.

У праці [4, с. 172–189] за редакцією Т. Васильціва та В. Бойка наголошено, що метою політики регулювання економічної безпеки держави має стати забезпечення життєво важливих інтересів сільських мешканців і територіальних громад, високої ефективності функціонування соціально-економічного комплексу та збалансований розвиток сільських територій. Водночас, автори дотримуються думки, що в ході реалізації державної політики імпортозаміщення потенціал сільських територій повноцінно не використовують і зараховують до вторинних засобів протидії руху імпортованих товарів. Припущення науковців стосуються комплексного вирішення завдань у ході зниження імпортової залежності держави, за якого застосування просторово-структурного підходу виділяє перспективи залучення сільських територій, а не лише великих міст, обласних центрів та місцевостей. Очевидно, що економіка села не здатна протистояти імпорту товарів, але вона володіє значним людським, інфраструктурним, соціально-культурним потенціалом, і його ефективно використання може пришвидшити здобуття імпортової та, головне, економічної незалежності держави.

Без сумніву, модель сільської економіки має бути змінена і в її розвитку закладено нетипові для села види економічної діяльності (виробництво харчових продуктів, постачання електроенергії, надання інформаційно-технологічних послуг). Важливо, щоб органи державного управління раціонально регулювали розвиток перспективних напрямів підприємницької діяльності на сільських територіях, зокрема з позиції формування потенціалу до заміщення імпортованих товарів.

Слід зазначити, що результати реалізації політики імпортозаміщення обумовлено якістю налагодження господарських зв'язків та стимулювання співробітництва між регіонами в межах країни. Так, О. Шевченко вважає, що, завдяки активізації міжрегіонального співробітництва, можна розкрити й ефективно використовувати внутрішній соціально-економічний потенціал розвитку регіону, зміцнити консолідований господарський простір країни, заощадити бюджетні кошти та спрямувати їх для фінансування нагальних загальнодержавних потреб. А це все є важливими передумовами успішної реалізації державної політики імпортозаміщення. Також він наголошує, що регіональну політику імпортозаміщення має бути спрямовано на підвищення захищеності окремих регіонів формувати міцні виробничі та збутові зв'язки з іншими регіонами, утвердження поступового переходу регіонів від торговельно-посередницьких до інвестиційно-виробничих взаємозв'язків [5].

Автор вважає, що такий спосіб реалізації державної політики імпортозаміщення має значні переваги і, що важливо, дозволяє сформувати значні резерви для її активізації та підвищення результативності. Відтак вдасться сформувати між регіонами єдиний економічний простір, який буде підлягати належному регулюванню, убезпечувати від негативних тенденцій та дозволяти ефективно використовувати з виробничою метою увесь обсяг місцевих ресурсів.

У праці [6, с. 8–10] за редакцією Я. Жаліла запропоновано розглядати міжрегіональне співробітництво як потужну організаційну інновацію державної політики імпортозаміщення, що суттєво підвищує її результативність за рахунок посилення суб'єктності регіонів і їхньої здатності продукувати власні ініціативи та проекти розвитку, формування національних проектів макрорегіонального рівня, забезпечення комплексності розвитку територій, у тому числі депресивних, налагодження інтеррегіонального співробітництва, уникнення розпорощення та нецільового використання бюджетних асигнувань. Усе це підтверджує, що міжрегіональне співробітництво є найперспективнішим напрямом державної політики імпортозаміщення, який мають активно розвивати та підтримувати всі суб'єкти національної економіки.

Натомість автори наукової праці "Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети" [7, с. 393–602] за редакцією З. Варналія більше акцентують увагу на вирішенні в ході реалізації державної політики імпортозаміщення проблем, пов'язаних з активізацією підприємницької діяльності та регулюванням внутрішнього споживчого ринку на регіональному рівні. Так, вони визначають першочерговість удосконалення державної регуляторної бази підприємництва, розвитку спеціальних економічних зон та територій із пільговим режимом інвестиційної діяльності, стимулювання інноваційної діяльності, створення кластерних систем у регіоні. На думку автора, вирішення такого складу завдань на перших етапах державної політики імпортозаміщення повною мірою сформує в територіальному масштабі регіону економічно безпечне та прозоре економіко-правове середовище й економіко-ресурсний потенціал для розвитку підприємницького сектору та виробництва ним аналогічної імпорту продукції.

Як уже зазначалося, для забезпечення економічної безпеки держави регулювання імпортозаміщення має відбуватися не лише щодо окремих регіонів, а й стосуватися різних галузей національного господарства. Так, у межах галузевого підходу політику імпортозаміщення буде обумовлено характеристиками кінцевого використання ресурсів держави її економічними агентами та вибору переліку продукції, який групують щодо необхідності у відновленні виробничих потужностей чи налагодження нового виробництва. На відміну від регіонального підходу до політики імпортозаміщення, галузевий здатний забезпечити більшу керованість економічних процесів, більш ефективно реалізувати стратегічні управлінські рішення, швидше адаптувати господарський комплекс держави до світових та внутрішньоекономічних тенденцій.

Серед науковців існують різні припущення щодо вибору галузевих пріоритетів та напрямів державної політики імпортозаміщення, які розподіляють за рівнем державної підтримки, характером формування базового економічного потенціалу держави, інноваційністю галузей, типами стратегічного управління галузевим середовищем та ін.

Так, науковці Національного інституту стратегічних досліджень припускають, що на галузевому рівні державна політика імпортозаміщення має стосуватися заміни імпортованих ресурсів і товарів широкого вжитку та виробничого призначення [8, с. 8; 9, с. 93–103]. Правильно розглядати галузі як інструмент заміни імпорту, оскільки цьому слугують їхні можливості найкраще використовувати внутрішній потенціал держави. Утім не варто акцентувати увагу лише на окремих групах товарів та ресурсах, адже на внутрішньому споживчому ринку може існувати імпортна залежність від послуг, технологічних розробок, інтелектуального капіталу та ін., що також потрібно враховувати.

Кардинально протилежними є думки зарубіжних науковців, які наголошують, що політика імпортозаміщення має більше враховувати порядок утворення ланцюгів доданої вартості, оскільки штучне (протекціоністське) формування внутрішнього виробничого середовища не може бути тривалим, потребує постійного вливання фінансового капіталу, обмежує конкуренцію та вибір споживачів на внутрішньому ринку. Так, Р. Магнус і Е. Анер стверджують: "... витрати на виробництво як промислової, так і непромислової продукції становлять лише невелику частку остаточної їхньої ціни. Саме лише виробництво не може забезпечити державі достатніх доходів у довгостроковій перспективі" [10]. Г. Хубауер та Ш. Степхенсон пропонують формувати галузеву структуру в політиці імпортозаміщення, віддаючи перевагу сфері послуг. Тобто, за умов наявності конкурентоспроможного пакета послуг економіка держави здатна швидше інтегруватися до тенденцій на внутрішньому та зовнішньому споживчих ринках і підвищити ефективність господарської діяльності власних товаровиробників [11, с. 622–623]. На думку автора, такі твердження чітко охарактеризовують сучасність бізнес-процесів, коли виробники переносять частину своїх потужностей в інші країни та зосереджуються на завданнях реалізації продукції. Відповідно, у світовій економіці підвищується пріоритетність розвитку таких секторів сфери послуг, як транспортного, інформаційно-технологічного, аутсорсингу чи офшорингу, освітнього.

Разом із тим, необхідно, щоб у бізнес-середовищі країни не порушували стандарти, за якими відбувається його формування та розвиток. Ідеться про рівень конкуренції та відсутність монополізованості товарних ринків. Без сумніву, розвиток галузей не може відбуватися, якщо між її суб'єктами не існує конкуренції. Це в кінцевому підсумку призводить до пошуку ними неринкових механізмів збільшення фінансово-економічних результатів. Очевидно, і політика імпортозаміщення за таких галузевих умов не буде досягати поставлених цілей.

Загалом, змістовність державної політики імпортозаміщення полягає у формуванні середовища, у якому національні товаровиробники отримують державну підтримку через їхнє субсидювання, надання вільного доступу до різних сфер внутрішнього ринку, полегшення у виконанні інституційно-правових норм, створення тарифних чи нетарифних обмежень іноземним контрагентам та ін. Таким чином, уже в передумовах державної політики імпортозаміщення закладають принципи нерівномірної та несправедливої участі виробників продукції на внутрішньому споживчому ринку. Але сучасні тенденції свідчать, що така модель політики імпортозаміщення є недієвою і не може існувати тривалий час. Більше того, за таких обставин істотно збільшується кількість загроз економічній безпеці держави, які виникають у міру відсутності стабільних нормативно-правових умов і гарантій, сприятливого клімату для капіталовкладень, справедливого державного контролю на ринку.

Значна кількість науковців наголошують на певній пріоритетності в політиці імпортозаміщення галузей, у яких рівень конкуренції має бути вищим, на відміну від інших галузей. Так, М. Цап дотримується думки про першочерговий порядок у контексті протидії імпортній залежності скерування рішень державних органів влади в бік зниження рівня монополізації та формування здорового конкурентного середовища у сферах виробництва й товарообігу. Наголошує, що доступ вітчизняних товарів до роздрібних торговельних мереж мають здобувати не за рахунок протекціоністських обмежень, а завдяки прозорому та справедливому конкурентному середовищу. Утім не відкидає важливість так званого м'якого стримування продукції імпорту та державної підтримки внутрішніх товаровиробників у пріоритетних для економіки галузях [12, с. 11–12].

Натомість С. Шевцова, Т. Васильців та М. Серпухов стверджують, що політику імпортозаміщення слід скерувати в напрямі тих галузей, у яких держава за певних капіталовкладень буде отримувати максимальний дохід за мінімального рівня ризику і до того ж дотримувати принципів добросовісної конкуренції та штучно не монополізувати ринок [13, с. 47–49; 14, с. 53–59; 15, с. 108–109]. Автор вважає, що застосування результативного підходу в управлінні імпортозаміщенням, а особливо в галузевому аспекті, не дозволить вирішити концептуальні завдання, оскільки часто можна очікувати високих результатів від галузей, у яких виробничі процеси довготривалі (освіти, наукової та технічної діяльності, охорони здоров'я та ін.).

Повністю протилежними є припущення В. Романенко та Е. Прушківської, які в межах розвитку імпортозаміщення пропонують поєднувати серед галузей економіки процеси формування великих монополістичних угруповань (монополізації) та посиленого антимонопольного регулювання (демонополізації). Так, вони наголошують, що концентрація та централізація капіталу є неминучим результатом розвитку продуктивних сил економіки держави і, таким чином, доводять необхідність в існуванні на внутрішньому споживчому ринку

державних монополій, насамперед у високотехнологічних галузях (машинобудуванні, хімічній і нафтохімічній, інформаційно-технологічній та ін.) [16, с. 16–17; 17, с. 47–49]. Очевидно, що монополізація є значною загрозою для економічної безпеки держави, але практика світового ринку засвідчує реалізацію більше ніж 50 % багатьох видів продукції монополістичними угрупованнями. Автор вважає, що коли ринок насичують підприємства з малопотужним виробничим потенціалом і їхня продукція має високу додану вартість, державі, щоб не втратити окремі види економічної діяльності, необхідно суб'єктів виробничого комплексу згрупувати, у тому числі створювати монополії.

Одним із пріоритетних напрямів економічного розвитку держави є критичне скорочення тіньового сектору, який робить негативний вплив на ефективність управління національним господарством, стримує його розвиток та зміцнення безпеки, дестабілізує міжгалузеві економічні відносини. Слід зазначити, що така спрямованість притаманна й політиці імпортозаміщення в галузево-секторальному вимірі.

На сучасному етапі суспільно-економічних відносин у кожній галузі є сектори, покриті певним рівнем тінізації, його значення може перевищувати 50 %, якщо в державі внутрішньогалузевої виробничі зв'язки є несформованими та практично неіснуючими. До того ж такі галузі істотно залежні від імпортного забезпечення продукцією виробничого призначення, що одночасно підтримують їхній функціональний стан. Відповідно, підвищується актуальність розроблення та реалізації низки детінізаційних заходів галузево-секторального характеру, які варто включати в державну політику імпортозаміщення як такі, що будуть стосуватися легалізації та підвищення ефективності в регуляторній і дозвільно-контрольній сферах [18, с. 3–4; 19, с. 37]. Безсумнівно, що відсутність у галузі повного виробничого циклу та його забезпеченість залежить від імпорту, призводить до погіршення її економічної незалежності та пошуку економічними агентами більш привабливих напрямів зменшення вартості продукції. Одним із таких є напрям тінізації грошового капіталу та ресурсів, що використовують у виробництві продукції. Автор дотримується наукової думки, що для достатньої протидії тіньовим зовнішньоекономічним відносинам першочергово необхідно легалізувати тіньові потоки імпортих товарів шляхом створення та надання повноважень дієздатним суб'єктам державної влади, які будуть працювати в кожній галузі економіки. Саме утворення спеціалізованих галузевих відділів у регуляторній і дозвільно-контрольній системах пришвидшить детінізацію імпорту та посилить економічний захист внутрішніх товаровиробників.

Про актуальність реалізації детінізаційної політики у фінансовій та інших сферах також зазначено в аналітичній доповіді "Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання" [20, с. 20–26]. Автори вдало поєднують проблеми імпортозалежності й тінізації економіки та пропонують їх вирішувати такими превентивними заходами, як: запровадження єдиних держав-

них реєстрів, насамперед у високотехнологічних галузях; формування середовища несприйняття девіантної економічної поведінки; розбудова повноцінної інфраструктури протидії імпортним тіньовим товаропотокам та ін. Незаперечно, що необхідність в імпортозаміщенні в окремих галузях виникає через низьку ефективність детінізаційної політики, а особливо це яскраво можна бачити в галузях оптової та роздрібної торгівлі, переробної промисловості, сільського господарства. Відтак безрезультатно програмувати імпортозахисні заходи, не враховуючи тенденцій у детінізації суспільно-економічних відносин.

Відомо, що функціональність національної економіки виражено в задоволенні споживчого попиту населення, а забезпечення її розвитку через недопущення критичного рівня імпортозалежності – у формуванні внутрішнього виробничого середовища, що здатне продукувати товари, аналогічні імпортним, та надавати їх на споживчому ринку, відповідно до потреб народного споживання. Відтак остаточні результати імпортозаміщення слід очікувати у сфері торгівлі, яку необхідно системно та структурно-збалансовано розвивати.

Слід зазначити, що всі вкладення ресурсів у відродження та створення нових виробничих комплексів для заміни імпортової продукції вітчизняною не будуть мати необхідної віддачі, якщо їхня привабливість реалізації для торговельних об'єктів буде нижчою, від реалізації імпорту. Важливо, щоб вітчизняна імпортозамінна продукція була привабливою за ціновими та якісними характеристиками, що є головними критеріями наявності й популярності на споживчому ринку.

Низка науковців твердить про необхідність у закладанні стимулювального механізму в державній політиці імпортозаміщення для забезпечення розвитку внутрішньої торгівлі вітчизняними товарами. До того ж пропонують використовувати безліч інструментів стимулювання, якими можна змінити структуру продажів на торговельних об'єктах на користь товарів вітчизняного виробництва. Відтак системна орієнтація суб'єктів торговельної діяльності на національні інтереси не лише забезпечить захист виробничого сектору, а й надасть йому потужний стимулювальний імпульс підвищувати рівень конкурентоспроможності імпортозамінної продукції та збільшувати масштаби задоволення масового споживчого попиту на внутрішньому ринку.

Попри це, розвиток внутрішньої торгівлі має відбуватися структурно збалансовано та відповідати сучасним викликам світової економіки для забезпечення позитивного ефекту політики імпортозаміщення. Також необхідно враховувати, що забезпечення структурно збалансованого розвитку торгівлі обумовлено вдосконаленням структури видів і форматів торгівлі, реалізацією функцій та ролі малого торговельного підприємництва, розвитком діяльності інвестиційно-інноваційних активних об'єктів торговельного бізнесу, поліпшенням структури зайнятості та оплати праці в торгівлі [21, с. 21–22]. Насамперед такі процеси необхідно планувати, оскільки їхня ефективність залежить від значної кількості чинників (фінансово-інституційних, економічно-ресурсних,

організаційно-економічних, соціально-мотиваційних та ін.), які також ураховують у політиці імпортозаміщення, але вони стосуються всіх галузей економіки та мають дещо інше практичне значення.

Утім не можна раціонально прогнозувати потоки імпортозамінних товарів на внутрішньому споживчому ринку, якщо їх обумовлено нестабільністю платоспроможного попиту населення, значними ціновими коливаннями, малою зацікавленістю національних експортерів задовольняти споживчі потреби внутрішнього ринку. Так, у праці [22, с. 495–499] за редакцією О. Власюка та А. Мокія наголошено на важливості розроблення моделі внутрішнього споживання, у якій буде поєднано інтереси споживачів товарів і послуг із національними економічними інтересами. До того ж її ефективність буде залежати від забезпечення цінової стабільності та прогнозованості на більшість наявних на ринку видів продукції, збалансованої насиченості ринків вітчизняною продукцією, зниження рівня тінізації товарно-грошових відносин, "очищення" ринку від товарів із низькими споживчими характеристиками, гармонізації регуляторної системи внутрішньої оптової та роздрібної торгівлі. Автор вважає такий підхід досить раціональним і вдало змодельованим, оскільки наголошено саме на найважливіших характеристиках політики імпортозаміщення: збалансованості інтересів усіх суб'єктів національної економіки; оптимальній структурі між імпортною та вітчизняною продукцією; високій урегульованості грошових потоків; взаємодієвості різних секторів торгівлі.

На думку автора, не обов'язковими видаються процеси накладання певних заборон на імпорт товарів у внутрішньому ринковому середовищі, оскільки не завжди товари вітчизняного виробництва здатні конкурувати з імпортними та часто поступаються якістю й ціною, а більш доцільно поліпшувати структуру їхніх пропозицій і продажів. Але лібералізаційні процедури на внутрішньому ринку доцільно здійснювати вибірково, зокрема безперешкодно надавати доступ високотехнологічному, інвестиційно привабливому, із рівнем якості імпорту, який неможливо досягнути внутрішнім виробникам.

Необхідність і важливість державної політики імпортозаміщення засвідчує постійна трансформація економічних відносин у внутрішньому та зовнішньому ринках, у межах яких економіка держави може активно розвиватися або, навпаки, розбалансовано й нестабільно функціонувати. Відповідно, формують рівень забезпеченості економічної безпеки держави та його максимально високе значення свідчить про достатню імпорту незалежність, а критичне – низький потенціал виробничого комплексу у протидії широкій експансії імпорту й постачанні на внутрішній споживчий ринок продукції, яка буде відповідати потребам його учасників. Автор вважає, що концептуальний зміст державної політики імпортозаміщення формують, згідно з регіональними та галузевими аспектами, що обумовлюють поставлення та вирішення завдання забезпечення економічної безпеки держави (рисунок).

Рис. Регіональні та галузеві аспекти державного регулювання імпортозаміщення в контексті реалізації завдань у сфері економічної безпеки держави (авторська розробка)
[The regional and sectoral aspects of the import substitution state control in the context of ensuring state economic security (developed by the author)]

Так, у системі забезпечення економічної безпеки держави регіональні особливості імпортозаміщення можуть визначати необхідність у створенні загальнонаціонального фонду фінансово-інвестиційної підтримки регіональної економіки, запровадження стимулювальної системи оподаткування імпортової продукції та внутрішніх виробників їхніх аналогів, розбудови регіональної інфраструктури транскордонного співробітництва, поліпшення бізнес-середовища формування й розвитку інтегрованих виробничо-господарських структур на сільських територіях, посилення міжрегіональної економічної інтеграції у сферах виробництва високотехнологічної, із високою доданою вартістю продукції.

Водночас, таке ставлення завдань слід розглядати як просторово-територіальні передумови ефективного забезпечення економічної безпеки держави, де кількість і залежність від них буде змінюватися в міру погіршення, стабілізації чи прогресу політики імпортозаміщення.

У результаті дослідження економічної природи та соціально-економічної ролі імпортозаміщення встановлено, що значний позитивний результат для забезпечення економічної безпеки держави може дати вирішення завдання, які виникають за умов реалізації державної політики імпортозаміщення на галузевому рівні, а саме: розвиток внутрішньогалузевих зв'язків і налагодження ефективної міжгалузевої кооперації; удосконалення антимонопольного регулювання та підвищення концентрації конкурентоспроможних виробничо-торговельних об'єктів; посилення дієвості законодавчих механізмів легалізації та недопущення тінювих імпортних потоків товарів на внутрішньому споживчому ринку; формування місткого та консолідованого внутрішнього споживчого ринку з оптимальною структурою пропозицій і продажу вітчизняних та імпортних товарів, забезпечення платоспроможного попиту населення на продукцію вітчизняного виробництва. Очевидно, що головні переваги віддають технічно розвиненим галузями, які здатні швидко адаптувати сучасні технології і, тим самим, підвищувати конкурентоспроможність вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Попри це, досягнути найвищого ефекту в забезпеченні економічної безпеки держави можна за умови формування в галузях середовищ, у яких буде поєднано інтереси їхніх суб'єктів господарювання із загальнонаціональними інтересами.

Разом із тим, сформувати модель забезпечення економічної безпеки держави, яка буде дієво, безпомилково та прогресивно враховувати увесь перелік галузево-регіональних особливостей внутрішнього імпортонасиченого споживчого ринку досить складно й тому у процесі формування та визначення функціональних сфер варто в подальших дослідженнях вивчити світовий досвід реалізації державної політики імпортозаміщення та на його основі визначити

пріоритетні напрями такої політики для національної економіки.

Література: 1. Сухоруков А. І. Перспективні напрями та інструменти політики імпортозаміщення у промисловості України : аналітична записка [Електронний ресурс] / А. І. Сухоруков, Т. П. Крупельницька. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/885>. 2. Шевченко А. Пріоритети державної політики розвитку промислових кластерів в Україні : аналітична записка [Електронний ресурс] / А. Шевченко. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/r1asteru-daf36.pdf>. 3. Приходько В. П. Міжнародна співпраця регіонів в контексті зближення України та ЄС: зовнішньоекономічні, інвестиційні та управлінські аспекти : аналітична записка [Електронний ресурс] / В. П. Приходько. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1554>. 4. Напрями та засоби розвитку сільських територій в контексті зміцнення соціально-економічної безпеки України : монографія / за ред. Т. Г. Васильців, В. В. Бойка. – Львів : Ліга-Прес, 2016. – 262 с. 5. Шевченко О. В. Механізми стимулювання міжрегіонального співробітництва в Україні : аналітична записка [Електронний ресурс] / О. В. Шевченко. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1056>. 6. Міжрегіональне співробітництво у системі нової регіональної політики України : аналітична доповідь / С. О. Біла, І. Г. Бабець, І. В. Валюшко [та ін.] ; за ред. Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2011. – 32 с. 7. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / за ред. З. С. Варналія. – Київ : НІСД, 2007. – 820 с. 8. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України : аналітична доповідь / О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, А. В. Шевченко [та ін.] ; за ред. Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2012. – 71 с. 9. Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України : аналітична доповідь / О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, А. В. Шевченко [та ін.] ; за ред. Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2014. – 152 с. 10. Magnus R. The New Services Era – Is GATTs up to the Task? [Electronic resource] / R. Magnus, E. Anré. – 2014. – E15 Initiative. – Geneva : International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD) and World Economic Forum. – Access mode : <http://e15initiative.org/wp-content/uploads/2015/09/E15-Services-RentzhogAner-FINAL.pdf>. 11. Hufbauer G. Services trade: past liberalization and future challenges / G. Hufbauer, Sh. Stephenson // Journal of International Economic Law. – Oxford University Press. – 2007. – Vol. 10 (3). – P. 605–630. 12. Цап М. В. Ограничійно-економічний механізм державної структурної політики імпортозаміщення в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємством" / М. В. Цап. – Львів : ЛКА, 2015. – 21 с. 13. Шевцова С. А. Стан та проблеми конкурентоспроможності видів економічної діяльності в Україні / С. А. Шевцова // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури : збірник наук. праць. – 2013. – № 3. – С. 46–49. 14. Vasylytsiv T. H. Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution

in Ukraine / T. H. Vasylytsiv, R. L. Lupak // Aktualni problemy ekonomiky. – 2016. – No. 1. – P. 52–60. 15. Серпухов М. Ю. Обґрунтування інтересів учасників торгівельних війн у міжнародній економіці / М. Ю. Серпухов // Економіка розвитку. – 2013. – № 3 (67). – С. 106–110. 16. Романенко В. Конкуренція і конкурентоспроможність / В. Романенко // Вісник Національної академії наук України : збірник наук. праць. – 2007. – № 8. – С. 14–17. 17. Прушківська Е. В. Роль інтеграції у формуванні секторальної структури національної економіки / Е. В. Прушківська // Економіка розвитку. – 2012. – № 4 (64). – С. 45–51. 18. Августин Р. Р. Галузево-секторальні особливості тінізації економіки України / Р. Р. Августин // Матеріали X міжнародної науково-практичної конференції "Nastolení moderní vědy – 2014". – Діл. 4. Економічні науки (м. Прага, 10 – 14 січня 2014 року). – Прага, – 2014. – С. 3–5. 19. Августин Р. Р. Пріоритети державної політики детинізації національного господарства України на сучасному етапі розвитку / Р. Р. Августин // Проблеми економіки. – 2016. – № 4. – С. 35–40. 20. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання : аналітична доповідь / Т. А. Тишук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов [та ін.] ; за ред. Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2011. – 31 с. 21. Данило С. І. Системно-структурні аспекти формування та напрями удосконалення інституційно-економічного механізму регулювання розвитку роздрібно-торгівлі регіону / С. І. Данило // Матеріали XI міжнародної науково-практичної конференції "Efektivní nástroje moderních věd – 2015". – Діл. 5. Економічні науки (м. Прага, 20–21 лютого 2015 року). – Прага, 2015. – С.19–23. 22. Структурно-інституціональні трансформації та економічна безпека держави : монографія / за ред. О. С. Власюка, А. І. Мокія. – Львів : Апріорі, 2013. – 836 с.

References: 1. Sukhorukov A. I. Perspektivni napriamy ta instrumenty polityky importozamishchennia u promyslovosti Ukrainy : analitychna zapyska [Electronic resource] / A. I. Sukhorukov, T. P. Krupelnitska. – Access mode : <http://www.niss.gov.ua/articles/885>. 2. Shevchenko A. Priorityty derzhavnoi polityky rozvytku promyslovykh klasteriv v Ukraini : analitychna zapyska [Electronic resource] / A. Shevchenko. – Access mode : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/rasteru-daf36.pdf>. 3. Prykhodko V. P. Mizhnarodna spivpratsia rehioniv v konteksti zblizhennia Ukrainy ta YeES: zovnishnoekonomichni, investytsiini ta upravliniski aspekty : analitychna zapyska [Electronic resource] / V. P. Prykhodko. – Access mode : <http://www.niss.gov.ua/articles/1554>. 4. Napriamy ta zasoby rozvytku silskykh terytorii v konteksti zmitsnennia sotsialno-ekonomichnoi bezpeky Ukrainy : monohrafiia [Areas and means of development of rural territories in the context of strengthening socioeconomic security of Ukraine : monograph] / za red. T. H. Vasylytsiva, V. V. Boika. – Lviv : Liha-Pres, 2016. – 262 p. 5. Shevchenko O. V. Mekhanizmy stymulivannia mizhrehionalnogo spivrobitnytstva v Ukraini : analitychna zapyska [Electronic resource] / O. V. Shevchenko. – Access mode : <http://www.niss.gov.ua/articles/1056>. 6. Mizhrehionalne spivrobitnytstvo u systemi novoi rehionalnoi polityky Ukrainy : analitychna dopovid / S. O. Bila, I. H. Babets, I. V. Valiushko [et al.] ; za red. Ya. A. Zhalila. – Kyiv : NISD, 2011. – 32 p.

7. Derzhavna rehionalna polityka Ukrainy: osoblyvosti ta stratehichni priorytety : monohrafiia [State regional policy of Ukraine: peculiarities and strategic priorities : monograph] / za red. Z. S. Varnaliiia. – Kyiv : NISD, 2007. – 820 p. 8. Priorityty polityky importozamishchennia u stratehii modernizatsii promyslovosti Ukrainy : analitychna dopovid / O. V. Sobkevych, A. I. Sukhorukov, A. V. Shevchenko [et al.] ; za red. Ya. A. Zhalila. – Kyiv : NISD, 2012. – 71 p. 9. Innovatsiyni rozvytok promyslovosti yak skladova strukturalno transformatsii ekonomiky Ukrainy : analitychna dopovid / O. V. Sobkevych, A. I. Sukhorukov, A. V. Shevchenko [et al.] ; za red. Ya. A. Zhalila. – Kyiv : NISD, 2014. – 152 p. 10. Magnus R. The New Services Era – Is GATTs up to the Task? [Electronic resource] / R. Magnus, E. Anré. – 2014. – E15 Initiative. – Geneva : International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD) and World Economic Forum. – Access mode : <http://e15initiative.org/wp-content/uploads/2015/09/E15-Services-RentzhogAner-FINAL.pdf>. 11. Hufbauer G. Services trade: past liberalization and future challenges / G. Hufbauer, Sh. Stephenson // Journal of International Economic Law. – Oxford University Press. – 2007. – Vol. 10 (3). – P. 605–630. 12. Tsap M. V. Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm derzhavnoi strukturalno polityky importozamishchennia v Ukraini : avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : spets. 08.00.04 "Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvom" / M. V. Tsap. – Lviv : LKA, 2015. – 21 p. 13. Shevtsova S. A. Stan ta problemy konkurentospro-mozhnosti vydiv ekonomichnoi diialnosti v Ukraini [The status and problems of competitiveness of economic activities in Ukraine] / S. A. Shevtsova // Visnyk Prydniprovskoi derzhavnoi akademii budivnytstva ta arkhitektury : zbirnyk nauk. prats. – 2013. – No. 3. – P. 46–49. 14. Vasylytsiv T. H. Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution in Ukraine / T. H. Vasylytsiv, R. L. Lupak // Aktualni problemy ekonomiky. – 2016. – No. 1. – P. 52–60. 15. Serpukhov M. Yu. Obhruntuvannia interesiv uchashnykh torhivnykh viin u mizhnarodnii ekonomitsi [Justification of the interests of participants in trade wars in international economics] / M. Yu. Serpukhov // Ekonomika rozvytku. – 2013. – No. 3 (67). – P. 106–110. 16. Romanenko V. Konkurentsiia i konkurentospro-mozhnist [Competition and competitiveness] / V. Romanenko // Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy : zbirnyk nauk. prats. – 2007. – No. 8. – P. 14–17. 17. Prushkivska E. V. Rol inte-gratsii u formuvanni sektoralnoi struktury natsionalnoi ekonomiky [The role of integration in the formation of the national economy sectoral structure] / E. V. Prushkivska // Ekonomika rozvytku. – 2012. – No. 4 (64). – P. 45–51. 18. Avhustyn R. R. Haluzevo-sektoralni osoblyvosti tinizatsii ekonomiky Ukrainy / R. R. Avhustyn // Матеріали X міжнародної науково-практичної конференції "Nastolení moderní vědy – 2014". – Діл. 4. Економічні науки (м. Прага, 10 – 14 січня 2014 року). – Прага. – P. 3–5. 19. Avhustyn R. R. Priorityty derzhavnoi polityky detinizatsii natsionalnogo gospodarstva Ukrainy na suchasnomu etapi rozvytku [The priorities of the state policy of deshadowing the national economy of Ukraine at the present stage of development] / R. R. Avhustyn // Problemy ekonomiky. – 2016. – No. 4. – P. 35–40. 20. Tinova ekonomika v Ukraini: masshtaby ta napriamy podolannia : analitychna dopovid / T. A. Tyshchuk, Yu. M. Kharazishvili, O. V. Ivanov [et al.] ; za red. Ya. A. Zhalila. – Kyiv : NISD, 2011. – 31 p. 21. Danylo S. I. Systemno-strukturni aspekty formuvannia ta napriamy udoskonalennia instytutsiino-ekonomichnogo mekhanizmu rehulivannia rozvytku

rozdrubnoi torhivli rehionu / S. I. Danylo // Materiály XI mezi-národní vědecko-praktická konference "Efektivní nástroje moderních věd – 2015". – Díl 5. Ekonomické vědy (m. Praha, 20 – 21 liutoho 2015 roku). – Praha. – P. 19–23. 22. *Strukturno-inštytu-tSIONALNI transformatsii ta ekonomichna bezpeka derzhavy : monohrafiia* [Structural and institutional transformation and economic security of the state : monograph] / za red. O. S. Vlasuka, A. I. Mokiia. – Lviv : Apriori, 2013. – 836 p.

Інформація про автора

Лупак Руслан Любомирович – канд. екон. наук, доцент кафедри економіки Львівського торговельно-економічного університету (вул. Туган-Барановського, 10, м. Львів, Україна, 79005, e-mail: economist_555@ukr.net).

Інформація об авторе

Лупак Руслан Любомирович – канд. екон. наук, доцент кафедри економіки Львівського торгово-економічного університету (ул. Туган-Барановського, 10, г. Львів, Україна, 79005, e-mail: economist_555@ukr.net).

Information about the author

R. Lupak – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics of Lviv University of Trade and Economics (10 Tuhan-Baranovskyi St., Lviv, Ukraine, 79005, e-mail: economist_555@ukr.net).

Стаття надійшла до ред.
24.04.2017 р.

УДК 378.1

JEL Classification: I21; I22; I23

АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ АВТОНОМІЇ

Аксьонова І. В.

Зміна методів і механізмів взаємодії суб'єктів ринку освітніх послуг та держави є фокусом модернізації систем вищої освіти всіх країн у ХХІ столітті. В умовах побудови інноваційного суспільства важливою передумовою виконання вищими навчальними закладами (ВНЗ) своїх функцій є університетська автономія.

Автором узагальнено теоретико-методичне та аналітичне забезпечення формування складових частин університетської автономії у країнах світу, щоб виділити тенденції у формуванні оптимального співвідношення державних і ринкових механізмів у системі вищої освіти.

Методологічною та інформаційною основою дослідження є монографії науковців, у яких висвітлено проблеми формування автономії ВНЗ, матеріали періодичних видань та ресурси Internet із зазначеної проблематики. У процесі проведення дослідження використано методи компаративного аналізу, системного та логічного аналізу, метод узагальнення інформації.

У результаті дослідження було здійснено компаративний аналіз історії розвитку ідеї університетської автономії, розглянуто специфіку організації університетів із позиції автономії й надано характеристики принципів та ознак автономії ВНЗ в різних країнах світу. Як аналітичне забезпечення дослідження розглянуто для кожної компоненти інституційної автономії, а саме: академічної, фінансової, організаційної та кадрової, – індикатори та їхню важливість, відповідно до яких оцінюють загальний рівень університетської автономії.

У результаті здійсненого аналізу зроблено висновок, що в основу реформування системи сучасної вищої освіти покладено ідею створення університетської автономії, яка ґрунтується на оптимальному співвідношенні автономності ВНЗ і їхнього державного регулювання та передбачає різний ступінь автономії в різних сферах діяльності університету: академічній, фінансовій, організаційній та кадровій.

Практичне застосування результатів дослідження полягає у використанні виділених індикаторів за кожною компонентою інституційної автономії для визначення загального рівня автономії ВНЗ та управління нею.